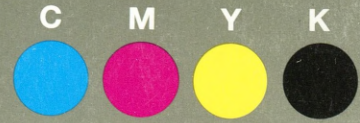
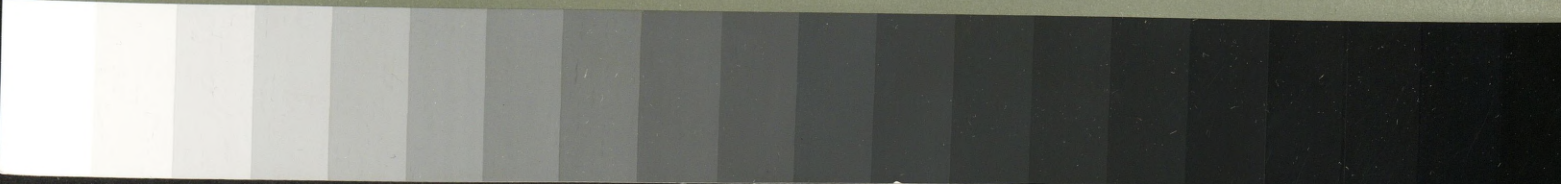

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

ASG WP wewn. 4120/87

Egz. Nr. 26

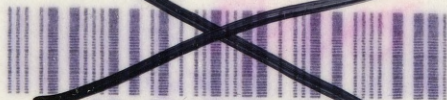
Plk dr Bronisław SMYKSY

PSYCHOLOGICZNA CHARAKTERYSTYKA WALKI ZBROJNEJ

SKRYPT

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

~~5/1015~~

05-001307-007-0

WARSZAWA

60375

1987

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

ASG WP wewn. 4120/87

Egz. Nr.....26

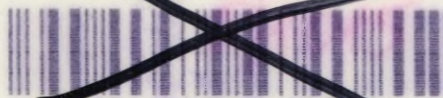
Plk dr Bronisław SMYKSY

PSYCHOLOGICZNA CHARAKTERYSTYKA WALKI ZBROJNEJ

SKRYPT

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

~~6/1015~~

~~05-001307-007-6~~

WARSZAWA

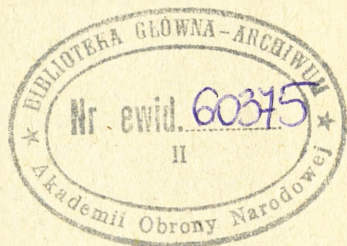
60375

1987

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

ASG WP wewn. 4120/87

Egz. nr..... 26

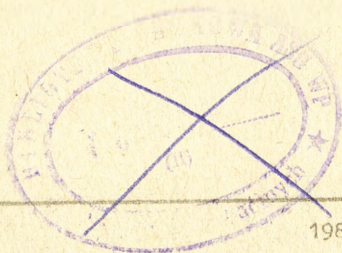

Płk dr Bronisław SMYKSY

PSYCHOLOGICZNA CHARAKTERYSTYKA
WALKI ZBROJNEJ

Skrypt

~~51/1015~~

WARSZAWA

1987 r.

SPIS TREŚCI

	str.
WSTĘP	3
1. PSYCHOLOGICZNA ISTOTA WALKI ZBROJNEJ	4
2. PSYCHOLOGICZNE WŁAŚCIWOŚCI WALKI ZBROJNEJ	7
2.1. Zagrożenie życia i zdrowia żołnierzy	7
2.2. Poczucie odpowiedzialności za wykonanie zadania bojowego	9
2.3. Doznawanie wrażeń fizycznych i psychicznych	9
2.4. Niepewność i niepokój	10
2.5. Znoszenie niewygód i trudów wojennych	11
2.6. Ograniczenie swobody osobistej	12
2.7. Wpływ dynamiki i tempa działań bojowych na obciążenie psychiczne żołnierzy	12
3. PSYCHOLOGICZNE PRZYGOTOWANIE ŻOŁNIERZY DO DZIAŁAŃ BOJOWYCH... W SYTUACJACH WYWOŁUJĄCYCH DUŻE NAPIĘCIE PSYCHICZNE	14
3.1. Wpływ przyszłego pola walki na psychikę i zachowanie się żołnierzy	16
3.2. Główne kierunki psychologicznego przygotowania żołnierzy do działań w warunkach dużych obciążeń psychicznych	18
3.3. Możliwości zmniejszenia negatywnego wpływu czynników sytuacji bojowej.....	20
BIBLIOGRAFIA	23

WSTĘP

Na treść tematyki podjętej w niniejszym skrypcie składa się problematyka związana z psychologiczną charakterystyką walki zbrojnej oraz rozważania dotyczące przygotowania żołnierzy do wykonywania zadań bojowych w warunkach dużych napięć psychicznych.

W pierwszym zagadnieniu poddano psychologicznej charakterystyce istotę walki zbrojnej, w drugim zaś - jej właściwości, które towarzyszą żołnierzom w czasie działań. W trzecim zagadnieniu podjęto próbę ukazania pewnych sytuacji wywołujących określone stany psychiczne, z jakimi spotkać się mogą żołnierze na przyszłym polu walki. Niezależnie od tego zwraca się do wykazania, w jakim zakresie przyszłe pole walki wpłynie na psychikę i zachowanie się żołnierzy, kierunki ich psychologicznego przygotowania do działań w warunkach dużych napięć psychicznych oraz możliwości zmniejszenia negatywnego wpływu czynników sytuacji bojowej.

Wyeksponowana treść, obejmuje tylko podstawową problematykę związaną z psychologiczną charakterystyką walki zbrojnej oraz przygotowaniem żołnierzy do działań w warunkach dużych napięć psychicznych. Zainteresowanych szerzej tą dziedziną odsyła się do innych, dodatkowych źródeł.

Skrypt opracowano z myślą o słuchaczach pierwszego roku Wydziału Wojsk Lądowych oraz Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK w ramach realizacji programu zajęć z Teorii Szkolenia i Wychowania Wojskowego.

1. PSYCHOLOGICZNA ISTOTA WALKI ZBROJNEJ

Wśród szeregu funkcji i zadań jakie wykonuje wojsko najważniejszym, a zarazem najtrudniejszym zadaniem jest walka z wrogiem w obronie kraju. Można by powiedzieć, że walka zbrojna stanowi finalny element jego działalności, do której muszą być przygotowani wszyscy żołnierze od szeregowca do naczelnego dowódcy włącznie. Za określeniem "walka zbrojna" kryją się zjawiska o bardzo niekorzystnym i negatywnym odczuciu, jak klęska, cierpienie, strach, kalectwo, śmierć itp. Są to zjawiska nieuchronne, z którymi każdy żołnierz ^{1/} musi się liczyć podczas działań bojowych. Walka zbrojna, jest jednym z najsurowszych egzaminów możliwości fizycznych i psychicznych żołnierza. Istotą jej jest zmuszenie przeciwnika do zaniechania jego planów, obezwładnienia jego woli walki lub zniszczenie go. Walka zbrojna zmusza żołnierzy do działania na skraj ich wszelkich możliwości.

Problematyką walki, od strony psychologicznej, zajmuje się psychologia walki zbrojnej, która stanowi jeden z zasadniczych działów psychologii wojskowej. Zainteresowanie jej w tym względzie sprowadza się do udziału żołnierza w walce, do jego zachowania w określonych sytuacjach. Przy czym zainteresowanie to skierowane jest tak na pojedynczego żołnierza jak i całych zbiorowości. Zajmuje się nie tylko badaniem, opisem i wyjaśnianiem psychologicznych problemów pola walki, ale proponuje również pewne rozwiązania w zakresie ograniczenia i eliminacji niekorzystnych i niepożądanych zjawisk psychicznych w działalności bojowej oraz kształtowania takich cech psychicznych, które są niezbędne w walce zbrojnej. Dyscyplina ta znajduje się w centrum zainteresowania dowódców i wychowawców wojskowych. Powinna być im pomocna tak na polu walki jak i w okresie pokojowym w procesie szkoleniowo-wychowawczym. W czasie działań bojowych znajomość tej problematyki stwarza możliwość szybszego i lepszego zrozumienia się, utrzymania odpowiedniej więzi w kolektywach żołnierskich i zespolania ich wokół dowódcy. Słowem - jest jednym z zasadniczych czynników skutecznego dowodzenia i uzyskiwania odpowiednich sukcesów bojowych. W procesie szkoleniowo-wychowawczym zaś tym właściwiej kształtuje się odporność psychiczna oraz niezbędne cechy do działania, im bardziej zdawać będzie sobie sprawę każdy żołnierz z wymagań, jakie stawia przed nim przyszłe pole walki.

1/ Używając określenia "żołnierz", również i w dalszych rozważaniach należy mieć na uwadze wszystkich uczestników biorących udział w działaniach bojowych, niezależnie od stopnia wojskowego i stanowiska służbowego.

Od strony psychologicznej na uwagę zasługuje fakt, że ewentualne przyszłe działania bojowe prowadzone będą w warunkach szczególnie trudnych, przy ustawicznym zagrożeniu i niebezpieczeństwie utraty życia; że powodować będą ogromne napięcie nerwowe, wywoływać zmęczenie fizyczne i psychiczne oraz uniemożliwiać będą normalne zaspokojenie wielu podstawowych potrzeb żołnierzy. Działania bojowe mają to do siebie, że wywołują w sferze uczuciowej zjawiska szczególne oraz motywacje walczących sprawiając, że ich zachowanie różni się diametralnie od zachowania w okresie pokojowym kiedy to zagrożenie życia i zdrowia z zasady nie występuje ^{2/}. Znajomość zatem czynników wywołujących w tych warunkach określone zachowania się żołnierzy staje się niezbędną koniecznością.

" W szerokim ujęciu walka - według P. Przewłockiego oznacza każdy rodzaj rywalizacji, w której uczestniczy dwóch lub więcej partnerów" ^{3/}. Z powyższego określenia wynika, że słowo "walka" może posiadać znacznie szersze zastosowanie niż prezentowane dotychczas. Mówi się często o walce załóg zmierzających do wykonania swoich planów produkcyjnych, o walce narodów świata w zachowaniu pokoju i bezpieczeństwa itp. Niektórzy autorzy do tego rzędu zjawiska zaliczają każdą rywalizację, każde współzawodnictwo. Nas jednak interesuje głównie ta część walki, i to w węższym ujęciu, o której mówiliśmy już wyżej, która zajmuje się jej postacią szczególną, a mianowicie walką zbrojną. Właśnie w walce zbrojnej odnotowujemy wiele wyjątkowych i o szczególnej wadze problemów psychologicznych. Czym zatem w swej istocie jest walka zbrojna? "Walka zbrojna - pisze P. Przewłocki - jest to taki rodzaj walki grup ludzkich, kiedy grupy te tworzą specjalne organizacje militarne przeznaczone do walki i dążą do osiągnięcia przeciwnych celów przez obezwładnienie albo zniszczenie przeciwnika" ^{4/}. Można zatem przewidzieć, że walka zbrojna to działania prowadzone przez zorganizowane i do tego celu powołane zespoły ludzkie w celu wykonania określonych zadań.

W walce zbrojnej, w odróżnieniu np. od walki z żywiołem, przeciwko żołnierzowi występuje świadomy przeciwnik o odpowiedniej inteligencji, wiedzy i umiejętnościach, aby godzić w jego życie, obezwładnić go lub zniszczyć. Dlatego też nie tylko straszna jest broń przeciwnika czy jego sprzęt, ale on sam w swej postaci. Między żołnierzami stojącymi na prze-

2/ Pomija się oczywiście takie sytuacje, w których zagrożenie staje się bliskie lub identyczne zagrożeniu na polu walki, np. podczas przywracania ładu i porządku publicznego, w walce z przestępcami czy też w walce z żywiołem itp.

3/ P. Przewłocki, Podstawy wychowania wojskowego, Psychologia i pedagogika wojskowa, WAT, Warszawa 1978, s. 253.

4/ P. Przewłocki, Podstawy wychowania wojskowego /.../, op.cit. s. 254.

ciwstawnych pozycjach nie może być mowy o jakiegokolwiek więzi - jest jawna wrogość. I to właśnie stanowi o deprawującej stronie moralnej zjawiska. A zatem z psychologicznego punktu widzenia o walce zbrojnej mówimy wówczas, kiedy występują dwa zasadnicze elementy, a mianowicie wszelkie świadome działania zmierzające do przeciwdziałania zamiarom przeciwnika oraz zagrożenie zmuszające do niszczenia i zabijania strony przeciwnej.

2. PSYCHOLOGICZNE WŁAŚCIWOŚCI WALKI ZBROJNEJ

Psychologicznymi właściwościami walki zbrojnej nazywamy określone zjawiska psychiczne i fizyczne towarzyszące jej uczestnikom w działalności bojowej z różnym natężeniem i w różnych etapach walki.

Do podstawowych psychologicznych właściwości walki zbrojnej można by zaliczyć:

- zagrożenie życia i zdrowia żołnierzy;
- poczucie odpowiedzialności za wykonanie zadania bojowego;
- doznawanie wrażeń fizycznych i psychicznych;
- niepewność i niepokój;
- znoszenie niewygód i trudów wojennych;
- ograniczenie swobody osobistej;
- wpływ dynamiki i tempa działań bojowych na obciążenie psychiczne żołnierzy.

2.1. Zagrożenie życia i zdrowia żołnierzy

Należy pamiętać, że walka zbrojna zawsze niosła i niesie z sobą określony stopień zagrożenia życia i zdrowia jej uczestników. Odnosi się to tak do wojen czasów najbardziej odległych do wojen współczesnych poprzez pierwszą i drugą wojnę światową, jak również a może szczególnie, do ewentualnej przyszłej wojny. Zagrożenie to oraz jego zasięg w kolejnych wojnach, jak uczy doświadczenie, podlega coraz to większemu natężeniu i przybierało coraz to większe rozmiary. Przemiany te niewątpliwie wywierały zasadniczy wpływ na zachowanie się żołnierzy w procesie przygotowania do walki i podczas jej trwania.

Żołnierzom biorącym udział w walce zbrojnej, w ewentualnych przyszłych działaniach bojowych, towarzyszyć będą głębokie zaburzenia psychiczne, doprowadzające niemal do całkowitego zerwania więzi społecznych, upośledzenia czynności intelektualnych, gwałtownych zmian emocjonalnych i zaburzeń procesów świadomości^{5/}. Częstotliwość tych chorób może być znacznie wyższa niż np. podczas drugiej wojny światowej. Towarzyszyć im mogą również różne postaci nerwic. Objawy tych schorzeń będą różnicowane, można jednak przewidywać, że zaburzenia emocjonalne, zaburzenia uwagi w toku myślenia oraz objawy cielesne spowodują utratę zdolności bojowej wielu żołnierzy, znajdujących się np. w pobliżu rejonów wybuchów jądrowych. Mogą wywołać u nich tak wielki wstrząs

5/ Encyklopedia Popularna, PWN, Warszawa 1982, s. 639 oraz Słownik Wyrazów obcych, PWN, Warszawa 1980, s. 614 i 628.

psychiczny, że mimo braku urazów fizycznych, będą niezdolni do walki przez pewien okres czasu.

Gdyby przeprowadzić analizę działań bojowych poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, wojsk czy służb, to można by dostrzec dość charakterystyczne zróżnicowanie zagrożeń między nimi. Z innego rodzaju zagrożeniem może się spotkać np. czołgista pokonujący zaminowany teren, przeszkody wodne itp.; z innymi pilot wykonujący zadanie w powietrzu podczas wsparcia wojsk lądowych na polu walki czy też podczas przechwytywania celu powietrznego, gdzie w jednym i drugim przypadku narażony jest na niebezpieczeństwo nie tylko ze względu na specyfikę wykonywanego zadania bojowego /przebieżenie, duże prędkości, możliwość zderzenia się z innymi obiektami powietrznymi czy z ziemią/, ale również ze względu na oddziaływanie ogniowe nieprzyjaciela, które stanowi główne źródło zagrożenia. Wspólną cechą jaką towarzyszy wszystkim żołnierzom podczas walki zbrojnej jest to, że każdemu z nich, niezależnie od specjalności w mniejszym lub większym stopniu zagraża śmierć, cierpienie, kalectwo, strach itp.

Żołnierz wykonujący zadanie na polu walki w miarę upływu czasu oswaja się z myślą o możliwości nabycia kalectwa, utraty zdrowia czy życia. Niemniej jednak każde zagrożenie staje się głębokim przeżyciem pozostawiającym w jego psychice długotrwałe ślady. Podczas walki wykształca się w nim określony stosunek do działających na niego zagrożeń, to znaczy że z jednej strony mogą go mobilizować do jak najlepszego wykonania zadania bojowego, z drugiej zaś - mogą wywoływać zupełnie odwrotne stany psychiczne, uniemożliwiające wykonanie wspomnianego zadania. Należy sądzić, że na przyszłym polu walki żołnierz będzie miał do czynienia głównie z ostatnim rodzajem zagrożeń i one to właśnie będą wyznaczały sposób jego zachowania w czasie działań bojowych.

Najtrudniejszy dla każdego żołnierza jest początkowy okres walki. Brak odpowiedniego doświadczenia powoduje, że stosunkowo niewielkie zagrożenie wywołuje u niego silne reakcje i niepożądane stany psychiczne. Przykłady tego typu można znaleźć w wielu pamiętnikach obrazujących epizody walk, szczególnie w drugiej wojnie światowej, tak na froncie wschodnim jak i zachodnim.

Znacznie mniej dokuczliwe staje się zagrożenie dla żołnierzy "oswojonych" z walką i jej twardymi realiami. W odniesieniu do ewentualnej przyszłej wojny trudno jest przewidzieć ten proces "oswojenia" czy "ostrzelania", niemniej jednak w poprzednich wojnach miało to ogromne znaczenie. Zatem należy zakładać, że i w przyszłej wojnie może odegrać dużą rolę.

2.2. Poczucie odpowiedzialności za wykonanie zadania bojowego

Poczucie odpowiedzialności za wyniki walki zbrojnej spoczywa na wszystkich żołnierzach począwszy od szeregowca do dowódcy szczebla najwyższego. Rzecz oczywista, że odpowiedzialność ta posiada charakter zróżnicowany. Inny ciężar gatunkowy tej odpowiedzialności spada na szeregowca /kanoniera, marynarza/, a inny na jego dowódców, która i w tym przypadku również będzie różna. Ten zróżnicowany stan odpowiedzialności pociąga za sobą zróżnicowanie stanu psychicznego. W tym względzie odczucia psychiczne szeregowca w walce zbrojnej będą inne od odczuć doznawanych przez jego dowódców. Nie wymaga chyba dłuższego komentarza, że co innego jest zrozumieć swoje zadanie i przejawiać jak najlepsze chęci jego wykonania, a co innego podejmować decyzje, brać na siebie odpowiedzialność za zdrowie czy życie swoich podwładnych, uzbrojenie, sprzęt, wyposażenie, zaopatrzenie itp. Właśnie to poczucie odpowiedzialności jest czynnikiem inspirującym działalność bojową każdego dowódcy z jednej strony, z drugiej zaś, zmusza do przemyśleń, analizy szeregu czynników i rozważa przed podjęciem każdej decyzji, jeśli chodzi o wykorzystanie podwładnych i sprzętu bojowego w walce zbrojnej.

Poczucie odpowiedzialności w walce zbrojnej sprawia, że uczestnicy jej zdobywają się niejednokrotnie na ogromne wysiłki i poświęcenie, któremu w innych sytuacjach najprawdopodobniej nie byłoby w stanie podołać. Jaskrawym przykładem tego zjawiska jest fragment opisu zachowania się żołnierzy podczas natarcia, prezentowanego przez radzieckiego oficera politycznego. Mówi on o ogromnym wysiłku czołgistów, którzy remontowali swoje maszyny na polu walki; piechurach, którzy pokonywali 30-40 a nawet 50 km/dobę; kierowcach nie wychodzących z szoferek po kilka dób; łącznościowcach czołgających się w poszukiwaniu uszkodzonych linii; lekarzach zataczających ze zmęczenia; ale niosącym pomoc rannym ^{6/} itd. Fragment ten wyraźnie obrazuje do jakich zachowań pozytywnych zdolny jest człowiek w określonych sytuacjach; do jakich poświęceń, by powierzone mu zadanie wykonać należycie.

2.3. Doznawanie wrażeń fizycznych i psychicznych

Doświadczenia minionych wojen wskazują, że w czasie działań bojowych w wyniku zastosowania różnych technicznych środków bojowych, żołnierz poddany zostaje silnemu oddziaływaniu bodźców fizycznych i psychicznych. Bodźce te są wynikiem licznych pożarów i zgliszczy, oslepiających błysków

6/ M. Popiel, Czołgi ruszyły na zachód, MON, Warszawa 1964, s. 241-242

przejmującego zimna lub bolesnych oparzeń, niszczenia siły żywej na znacznych obszarach, obawa przed skutkami promieniowania radioaktywnego, reakcje ludzi przerażonych grozą zachodzących wybuchów, troska o los rodziny i najbliższych, nie mówiąc już o stałym zagrożeniu z powietrza, ze strony desantów i grup dywersyjnych przeciwnika, możliwości nagłego ataku z każdego kierunku i znalezienia się w każdej chwili w walce. Wszystko to wywiera bardzo negatywny wpływ na stan psychiczny i wartość bojową wojsk.

Należy pamiętać, że oddziaływanie bardzo silnych bodźców przez dłuższy czas prowadzić może do dużego wyczerpania psychicznego żołnierzy, a to z kolei doprowadza do swolstego znieczulenia. Żołnierze zachowują się w sposób zupełnie obojętny na wybuchy bomb czy pocisków. Potwierdzeniem tego niechaj będą sytuacje z okresu drugiej wojny światowej, w których to "starzy" żołnierze frontowi spali bez przeszkód nawet przy wybuchach artyleryjskich, a budzili się, gdy nastawała cisza. Badań w stanie skrajnego wyczerpania reagowali w niebezpiecznych sytuacjach tak, jakby byli całkowicie pozbawieni wrażliwości. To właśnie zmęczenie fizyczne i psychiczne stępiało ich instynkt samozachowawczy. Miały miejsce przypadki, że w sytuacjach najmniej odpowiednich opuszczali oboziska, wyskakowali z okopów narażając się bez oczywistej potrzeby.

Wraz z doznawaniem bardzo silnych wrażeń wyzwalają się określone procesy uczuciowe. Dla żołnierza działającego na polu walki nie jest przecież obojętne na co patrzy. Działania bojowe niejednokrotnie nie szkodzą mu wstrząsających widoków i dźwięków, które go przerażają.

2.4. Niepewność i niepokój

Życie frontowe żołnierzy zdeterminowane jest ważną niepewnością wywoływaną coraz to nowymi, nieprzewidywanymi wydarzeniami czy zdarzeniami. Implikuje to z kolei niepokój i napięcie psychiczne. Na większy i potęgujący się niepokój wywołuje zagrożenie życia czy zdrowia żołnierzy. Jest to zjawisko normalne z punktu widzenia psychologicznego, chociaż bardzo niekorzystne i nie pożądane w walce zbrojnej. Trudno się dziwić - tam gdzie widzi się rannych i konających, gdzie giną towarzysze broni, niełatwo zdobyć się na spokój i opanowanie. Dramatyczne przeżycia, których przecież nie brak w czasie walki, mogą doprowadzić do całkowitego wyczerpania psychicznego żołnierzy.

Niepokój ogarniać może żołnierza nie tylko ze względu na zagrożenie własnego życia, ale także niepewność o los jego rodziny, przyjaciół, bliskich osób itp. szczególnie przy braku wiadomości od nich. Ten stan niepokoju i napięcia może być potęgowany przez nieprzyjaciela różnego

rodzaju dezinformacjami w ramach wojny psychologicznej. Mechanizm wojny psychologicznej "/.../ - jak pisze D. Wołkogonow - sprowadza się do manipulowania świadomością mas i wnoszenia do niej odpowiednio ukierunkowanej dezinformacji. Psychologiczne oddziaływanie na człowieka, grupę, masy, polega na takim wypaczaniu informacji o rzeczywistości, ażeby mimo jej nieprawidłowości jednostka odbierała ją jako zupełnie oczywistą i postępowała zgodnie z tą zniekształconą wersją"^{7/}. To drogą nieprzyjaciel będzie umiłowai najprawdopodobniej osłabić ducha bojowego żołnierzy, a co za tym idzie, wywrzeć określony wpływ na ich zachowanie się w walce.

Niepokój może zostać wywołany również nowymi, nieprzewidzianymi zjawiskami na polu walki, jak np. wprowadzenie przez przeciwnika nieznanego dotąd sprzętu bojowego, czy też zastosowanie innego niż dotychczas sposobu działań bojowych. Zjawiska te pogłębiają niepokój, stwarzają niepewność jutra, wpływają bardzo negatywnie na postawę i zachowanie się żołnierza. W czasie walki zbrojnej ujawniają się w psychice żołnierza dwa przeciwstawne sobie stany. Z jednej strony, podejmując walkę, naraża swoje zdrowie i życie, z drugiej zaś, pragnie przetrwać i zachować je. Ta wewnętrzna "walka" z samym sobą jest niekiedy bardzo trudna i złożona. Trzeba dokonać wyboru, to znaczy albo zachować dystans w walce, o ile oczywiście będzie to możliwe, a tym samym stworzyć sobie szanse na przeżycie, ale jednocześnie narazić siebie na negatywną ocenę ze strony kolegów i przełożonych, albo po prostu, nie zważając na zagrożenie i niebezpieczeństwo, być gotowym do podjęcia i wykonania każdego zadania bojowego, a tym samym "zachować twarz".

2.5. Znoszenie niewygód i trudów wojennych

Charakterystyczną właściwością walki zbrojnej we współczesnej dobie jest znoszenie niewygód i trudów wojennych przez jej uczestników. Długotrwałe przebywanie w niekorzystnych warunkach klimatycznych /zbyt niska czy wysoka temperatura, opady atmosferyczne, zmienność klimatu itp./ nie należy do rzadkości. Zjawiskom tym na przyszłym polu walki towarzyszyć może również głód i pragnienie. Co prawda nie obce były one również w poprzednich wojnach, ale w przyszłej wojnie mogą wystąpić ze szczególną ostrością. W takich oto warunkach żołnierz będzie musiał spełniać swoje powinności. Będzie musiał wykonywać naprowadzanie na cele powietrzne przechwytywać i zwalczać je; dokonywać startu rakiet na wspomniane cele; wykonywać skoki z samolotu i bezpośrednio po wylądowaniu realizować zadanie; pokonywać na czołgach w czasie natarcia przeszkody wodne, terenowe, itp.

^{7/} D. Wołkogonow, *Wojna psychologiczna*, MON, Warszawa 1986, s. 125

Następstwem powyższych zjawisk fizycznych będą zjawiska psychiczne, oczywiście również o charakterze negatywnym, objawiające się w postaci strachu i paniki, przeżywania zagrożenia, doznawania silnych wrażeń, wzmocnionym niepokojem itp. Należy sobie uświadomić, że działania bojowe w ewentualnej przyszłej wojnie będą przebiegały najprawdopodobniej w znacznie trudniejszych warunkach niż kiedykolwiek, a być może w niektórych sytuacjach trudne do przewidzenia, nie mówiąc już o użyciu broni jądrowej, która stanowi główne źródło zagrożenia nie tylko dla walczących wojsk, ale i dla całej ludzkości.

2.6. Ograniczenie swobody osobistej

Nie wymaga chyba komentarza stwierdzenie, że służba wojskowa w ogóle wpływa w pewnym zakresie na ograniczenie swobody osobistej żołnierza, a w czasie działań bojowych szczególnie. Ograniczenie tej swobody podyktowane jest oczywiście warunkami obiektywnymi i okolicznościami, w jakich żołnierz się znajduje. Jego zachowanie, poruszenie się zdeterminowane jest przez zaistniałe sytuacje bojowe, na które z zasady wpływu nie ma.

Warunki, w jakich żołnierz w czasie działań bojowych przebywa i wykonuje powierzone mu zadania, w niczym nie przypominają tych, w których na ogół przebywał i szkolił się w warunkach pokojowych. Również i w zakresie swobodnego poruszania się ograniczona jest do maksymalnych granic. Podyktowane to jest oczywiście względami bezpieczeństwa, zachowania ciągłej gotowości do działań bojowych, maskowaniem taktyczno-operacyjnym oraz innymi czynnikami, jakie towarzyszą walce zbrojnej.

Ograniczenie swobody osobistej żołnierza podczas działań bojowych wiąże się, z jednej strony, z ważną sprawą kształtowania się kolektywu bojowego, wrastania się jego w społeczność frontową, z drugiej zaś, wyłania się problem zachowania własnej osobowości każdego żołnierza, by nie stał się istotą anonimową.

2.7. Wpływ dynamiki i tempa działań bojowych na obciążenie psychiczne żołnierzy

Należy sądzić, że przyszłe działania bojowe charakteryzować się będą ogromną dynamiką, wysokim tempem działań, ruchliwością itp., co z kolei zmuszać będzie walczące wojska do jak największej aktywności. "Żołnierz aktywny działa w złożonych warunkach w sposób maksymalnie celowy, dostrzeżga najwrażliwsze miejsce nieprzyjaciela i zadaje pewne uderzenie. Żołnierz taki stara się zawsze zmienić istniejącą sytuację na swoją korzyść"^B.
B/ A.S. Żółtow /red./, Żołnierz i wojna, MON, 1973, s. 234

Wysoka aktywność działań bojowych jest jednym z podstawowych elementów wszelkich sukcesów w tej dziedzinie. Uzasadnia ona nie tylko ogromny zasięg i tempo działań, ale i ruchliwość wojsk na polu walki na niespotykaną dotąd skalę. Dynamiczne formowanie ugrupowania bojowego, jego zmiana oraz sprawna koncentracja dla dokonania np. przełamania na danym odcinku, to niezwykle ważne determinaty walki zbrojnej. Czynnikiem czasu odznaczać się będzie z pełną wyrazistością, w którym już nie minuty, ale nawet sekundy mogą odgrywać istotną rolę. Limitowany on będzie szczególnie w działaniach bojowych przez lotnictwo myśliwskie, np. podczas przechwytywania celów powietrznych. Dotyczy to oczywiście nie tylko szybkiego startu myśliwców na wspomniane zadanie, ale również szybkiej analizy sytuacji powietrznej, identyfikacji celów powietrznych oraz podejmowania decyzji na start myśliwców i skierowania ich na określony cel czy też określony rejon celów. Efekty tego rodzaju działań bojowych zależą mogą nie tylko od szybkiego refleksu pilotów i ich wyszkolenia, ale również od skrócenia do minimum czasu przeznaczanego na czynności wykonywane przez określone zespoły żołnierskie działające na określonych stanowiskach dowodzenia. Odnosi się to również do artylerii raketowej wojsk OPK, artylerii lufowej wojsk OPL czy innego rodzaju broni przeznaczanego do zwalczania nieprzyjaciela powietrznego. Precyzja kalkulacji czasowych w poszczególnych etapach działań bojowych stanowi ważny czynnik dla uzyskania założonych celów."/.../ współczesną walkę zbrojną - pisze K. Nożko - cechuje niespotykany rozmach, dynamika działań oraz nagłe i gwałtowne zmiany sytuacji operacyjno-taktycznej na lądzie, w powietrzu, w eterze i na morzu. Wynika to z intensywności i zdecydowanego charakteru działań prowadzonych przez różne rodzaje wojsk i sił zbrojnych. W ich wyniku można stosunkowo szybko wywalczyć przewagę nad nieprzyjacielem, zaskoczyć go, uprzedzić w działaniu, zmusić do prowadzenia walki w niekorzystnych dla niego warunkach itp."^{9/} A zatem o przebiegu i rezultatach ewentualnej przyszłej wojny zdecydować może przede wszystkim szybkość działań i ich wysokie tempo, do których współczesny żołnierz bezwzględnie musi być przygotowany nie tylko pod względem specjalistycznym, operacyjno-taktycznym, ale również i pod względem psychofizycznym.

Rozważania dotyczące dynamiki i tempa działań na przyszłym polu walki wskazują na konieczność kształtowania wśród żołnierzy niezbędnych cech charakterologicznych. Z kolei kształtowanie tych zalet wymaga wysokich umiejętności wychowawczych i psychologicznych ze strony dowódców. Zaspokojenie swoim podwładnym woli wytrwania w walce sugestywnym słowem i własnym przykładem, to najwłaściwszy sposób oddziaływania na otoczenie.

^{9/} K. Nożko, Walka o przewagę, MON, Warszawa 1985, s. 211

3. PSYCHOLOGICZNE PRZYGOTOWANIE ŻOŁNIERZY DO DZIAŁAŃ BOJOWYCH W SYTUACJACH WYWOŁUJĄCYCH DUŻE NAPIĘCIA PSYCHICZNE

Pod określeniem napięcia psychicznego - według małego słownika psychologicznego - przyjmuje się "stan silnego pobudzenia myśli i uczuć oraz gotowości do intensywnego i szybkiego działania, pojawiający się zwykle w oczekiwaniu sytuacji trudnych, ważnych, wymagających dużego wysiłku"^{10/} Gdy prześledzimy literaturę minionych wojen dotyczącą postawy i zachowań jej uczestników, to dochodzimy do wniosku, że stan silnego napięcia psychicznego towarzyszył żołnierzom przede wszystkim w sytuacjach trudnych i skomplikowanych. Z kolei ten stan uczuć wpływał na wykonanie zadania bojowego, a w niektórych sytuacjach był jednym z głównych czynników w tym względzie. Dlatego też, jeśli mówimy o przygotowaniu do działań na przyszłym polu walki to powinniśmy dostrzegać, że czynnik psychologiczny jest jednym z ważniejszych warunków podnoszenia gotowości bojowej wojsk. W procesie szkolenia należy zapoznawać żołnierzy z wpływem użycia współczesnych środków bojowych na psychikę walczących, z możliwościami zmniejszania negatywnego oddziaływania tychże środków na stan psychiczny i aktywność działań bojowych, słowem, przybliżyć im jak najbardziej realnie pole walki.

Należy podkreślić, że najbardziej skutecznym sposobem w przygotowaniu i wykształceniu psychologicznej gotowości do aktywnych działań żołnierzy, mimo grożącego niebezpieczeństwa i trudności jest realna sytuacja wojny i walki. Rzecz oczywista, że w okresie pokoju, w warunkach szkolenia bojowego trudno o taką sytuację, która byłaby bliska pod względem niebezpieczeństwa sytuacji przyszłego pola walki. Zatem każdy dowódca traktujący szkolenie żołnierzy tworzo zobligowany jest poszukiwać różnych sposobów, które zbliżałyby warunki szkolenia do warunków bojowych. Zrozumiałe jest, że w procesie szkolenia nigdy nie uda się /bo i nie może/ zaprezentować rzeczywistego obrazu pola walki, ale powinno się konsekwentnie dążyć do tego, by zostały stworzone warunki psychologiczne zbliżone do bojowych. Chodzi po prostu o to, by pozorując czy imitując przyszłe pole walki, zbudować jego psychologiczny obraz. Jeśli dowódca przyjmie taki system szkolenia i wychowania żołnierzy, w którym zdoła wywołać u nich odpowiednie napięcie mobilizujące ich do przejawiania szybkiej orientacji, koncentracji uwagi, aktywnego i twórczego myślenia, zdecydowania i inicjatywy, a więc takich cech i właściwości psychicznych, które będą nie-

10/ Ekel, J. Jaroszyński, J. Ostaszewska, Mały słownik psychologiczny, WP, Warszawa 1965, s. 75

zbędne na przyszłym polu walki, to prawdopodobnie zdoła wyrobić u nich niezbędną odporność psychiczną. W wyniku właściwego oddziaływania szkoleniowego i wychowawczego na podwładnych zanikać będzie u nich, nieufność, wątpliwość, bojaźń, kształtować się będzie natomiast psychologiczna odporność i gotowość do aktywnych działań na przyszłym poku walki.

Napięcie psychiczne można wywołać przede wszystkim podczas zajęć praktycznych i ćwiczeń, stawiając żołnierzom odpowiednie zadania do wykonania i to w ograniczonym czasie. Jeśli do tego rodzaju przedsięwzięć zostanie "wprowadzony" określony stopień trudności, to oczekiwane efekty będą na pewno wysokie. Można do nich zaliczyć wszelkiego rodzaju zajęcia w terenie, w tym szczególnie kompleksowe ćwiczenia taktyczne. To właśnie tym okolicznościom towarzyszą określone stany napięcia psychicznego żołnierzy, stwarzając możliwości przygotowania ich pod względem psychologicznym do działań bojowych w warunkach wojny. Niezależnie od tego całokształt życia wojakowego, jak służby, szkolenia, przemarsze itp., stwarzają ku temu szereg sprzyjających okoliczności. Np. wspomniane przemarsze wykonywane dniem i nocą, o każdej porze roku, w różnym terenie, przy użyciu różnego sprzętu i z różnymi ładunkami wymagają przestrzegania określonych zasad, zwłaszcza gdy chodzi o skomplikowany sprzęt bojowy. Okoliczności te stwarzają również pewne trudności, których pokonywanie wywołuje u żołnierzy stany napięcia, a tym samym stają się czynnikami wpływającymi na przygotowanie ich do wspomnianych zadań.

Stwarzane jednak świadome napięcie u żołnierzy spełnia swoją rolę wówczas, gdy wywołujące je niebezpieczeństwo lub sytuacja są oceniane, planowane i świadomie wykorzystywane przez dowódcę. W przypadku odejścia od tej zasady część żołnierzy może omijać te trudności i poszukiwać łatwiejszych rozwiązań. W wyniku tego zaczną się nawarstwiać u nich negatywne cechy, jak brak sumienności, bojaźń, lenistwo itp.

W przygotowaniu psychologicznym żołnierzy do działań bojowych w warunkach dużych napięć psychicznych należy pamiętać, by sytuacje w których ono następuje nie powtarzały się zbyt często. W przeciwnym przypadku może się wytwarzać u nich niegotowość psychologiczna do działań w stanie napięcia, lecz ogólne stereotypy prostych reakcji, które nie zapewniają należytego panowania nad sytuacją. Trzeba wiedzieć, że działania szablonowe nie rozwijają zdolności do szybkiej orientacji oraz nie dostosowują charakteru działań do zmian zachodzących w danej sytuacji.

Najbardziej skutecznym sposobem przygotowania psychologicznego żołnierzy jest stworzenie takiej sytuacji, w której samodzielnie muszą rozwiązywać trudne zadania. Najpierw następuje rozwiązanie myślowe, tzn. znale-

zienie odpowiednich form działania, a następnie praktyczne. Osiągnięcie zamierzonego celu wymaga napięcia umysłu, uczucia i woli, tj. całej psychiki człowieka. Przy czym napięcie to będzie tym większe im trudniejsze będzie zadanie do wykonania. Na złożoność danej sytuacji, np. taktycznej składać się będą właściwości bojowe obiektów "nieprzyjaciela", jego zamiaru, nie wykryte cele bojowe, przyjęcie własnego ugrupowania bojowego, przegrupowań, limit czasu itp. Rzecz oczywista, że zadanie taktyczne służyć będzie nie tylko rozwojowi myślenia taktycznego, lecz także celom psychologicznego przygotowania żołnierzy do stawianych im zadań.

Jako oddzielny problem należałoby potraktować napięcie powodowane przez elementy niebezpieczeństwa i ryzyka podczas ćwiczeń i zajęć szkoleniowych. Zjawiska te w żadnym przypadku nie mogą być stwarzane sztucznie. Dowódcy dysponują różnymi rodzajami i formami szkolenia, w tym szczególnie ćwiczeniami taktycznymi, które zawierają elementy niebezpieczeństwa i przy odpowiedniej organizacji zapewniają przygotowanie żołnierzy do walki pod względem psychicznym. Zwalnia to dowódców od konieczności wprowadzania specjalnego rodzaju przygotowania, niemniej jednak muszą sobie uświadomić znaczenie przygotowania psychologicznego wszędzie, gdzie tylko jest to możliwe. Podejmując zatem konkretne zadania przygotowania psychologicznego, należy wykorzystywać do tego celu wszystkie formy szkolenia bojowego. W przeciwnym wypadku pozostanie ono tylko w sferze dobrych chęci. Zgubne skutki niepodejmowania tego problemu znane są z doświadczeń przeszłości, np. strach przed czołgami, samolotami, bojaźń przed okrażeniem itp.

Psychologiczne przygotowanie żołnierzy do aktywnych działań bojowych w warunkach dużych napięć psychicznych to ważny element szkolenia i wychowania oraz zaszczepienia im niezbędnych cech. Osiąga się je poprzez zbliżenie psychologicznej sytuacji szkolenia bojowego w okresie pokoju do sytuacji przyszłego pola walki.

3.1. Wpływ przyszłego pola walki na psychikę i zachowanie się żołnierzy

Z ogromnego postępu naukowo-technicznego oraz doświadczeń zaistniałych po drugiej wojnie światowej wynika, że przyszłe pole walki charakteryzować się będzie użyciem różnych środków i sprzętu bojowego. Wpłynie to niewątpliwie na powstawanie różnych i złożonych sytuacji, które mogą się okazać wyjątkowo trudne, a zarazem wywołujące określone stany napięć psychicznych. Powstałe niebezpieczeństwo w takich okolicznościach, zresztą w innych również, stanowi odzwierciedlenie obiektywnie zaistniałej i za-

groźącej żołnierzowi sytuacji. Niebezpieczeństwo to występuje jako przeszkoda w realizacji postawionego sobie celu lub zagrożenie zdrowia czy życia. Powoduje ono wyzwalanie się stanu wewnętrznego napięcia, które z kolei odbija się ujemnie na działalności i psychice danego żołnierza. Przy czym należy wiedzieć, że stan wewnętrznego napięcia może oddziaływać depresyjnie, ale może również wpływać mobilizująco, aktywizować przebieg procesów psychicznych. W dalszej prezentacji powyższego problemu interesować nas będzie pierwszy przypadek, gdyż z tym zjawiskiem przede wszystkim mieć będziemy do czynienia na przyszłym polu walki.

Liczne badania eksperymentalne mające na celu określenie wpływu napięcia na psychikę i działalność żołnierzy, jakie przeprowadzono w niektórych rodzajach wojsk Armii Radzieckiej oraz analiza wyników tych eksperymentów pozwalają na sprecyzowanie następujących wniosków:

- przeżywanie groźnego niebezpieczeństwa powoduje u wielu żołnierzy napięcie nerwowe przejawiające się w zmianach funkcji fizjologicznych;
- stan napięcia nerwowego wpływa na przebieg takich procesów, jak: uwaga, myślenie, pamięć itp.;
- zmiany psychiczne, wywoływane stanami napięcia nerwowego, oddziałują na wyniki praktycznej działalności żołnierzy;
- napięcie, o czym wspominaliśmy wyżej, może wpływać na psychikę i działanie żołnierzy depresyjnie lub mobilizująco;
- różny wpływ napięcia na psychikę, a tym samym na działalność żołnierzy, zależy od ich cech osobowych, między innymi od postawy ideowej, wykształcenia, doświadczenia, stosunku do służby wojskowej itp.

Podobne odczucia, na podstawie poczynionych obserwacji działań w trudnych i niebezpiecznych warunkach, można również odnieść do żołnierzy i w naszych siłach zbrojnych. Otóż u doskonale wyszkolonych żołnierzy, o wysokich moralach i silnej woli stan napięcia w mniejszym stopniu oddziałuje na ogólny poziom aktywności, zaś u niektórych nawet zwiększa ją. U żołnierzy nie posiadających tych cech w pełni rozwiniętych, stan napięcia oddziałuje najczęściej negatywnie na przebieg procesów psychicznych, słowem, obniża aktywność działania.

Są jednak przypadki, że niezależnie od stopni rozwoju powyższych cech nadmierne obciążenie, niebezpieczeństwo lub inne czynniki doprowadzają do tak silnego napięcia, iż całkowicie paraliżują działalność żołnierza. W takiej sytuacji dużą pomoc żołnierzom przynosi wysoki poziom wykształcenia. Jest to ważne nie tylko ze względu na wykonanie zadania, ale stanowi także przesłankę do szybkiego odzyskania równowagi psychicznej.

Można zatem powiedzieć, że pomyślnie działania bojowe na przyszłym polu walki, oprócz wyeliminowania negatywnych wpływów stanu napięcia, wymagają

od żołnierzy wysokiego stanu moralno-politycznego, doskonałej znajomości broni i sprzętu bojowego, sposobów prowadzenia walki, wysokiej wytrzymałości fizycznej, umiejętności szybkiego orientowania się i oceniania sytuacji szybkiego podejmowania decyzji itp. Przy zachowaniu tych kryteriów warunki przyszłego pola walki będą wywoływać u żołnierzy aktywną reakcję bojową dla wykonania zadania bojowego. Zupełnie czego innego można oczekiwać przy braku tychże kryteriów.

Należy pamiętać, że warunki na przyszłym polu walki mogą oddziaływać na żołnierzy negatywnie również i wówczas, gdy ich psychika nie będzie przygotowana na takie napięcie. Uwarunkowane to jest tym, że mózg człowieka, w naszym przypadku żołnierza, reaguje na każdy niespodziewany bodziec. Odpowiednio do tego następuje aktywizacja psychiki, co powoduje skierowanie uwagi na bodziec, emocjonalne pobudzenia i aktywizację myślenia. Wszystko to oczywiście jest reakcją dodatnią. Ale jeśli dajmy na to człowieka bodziec niezwykle lub bodziec o wyjątkowo wielkiej sile lub jeśli znajdzie się pod długotrwałym oddziaływaniem wyjątkowego bodźca, to pobudzenie mózgu będzie również odpowiednio intensywne. Jeśli wystąpi bardzo intensywne źródło pobudzenia jakiejś części mózgu, to prowadzi ono do zahamowań w pozostałych jego częściach. W tym przypadku psychika człowieka, a ściślej żołnierza, znajduje się w stanie przeognębienia. Przeżywa on negatywne odczucia, jak przerażenie, strach itp., jego uwaga ulega rozkojarzeniu, myślenie zostaje zparalizowane, czynności stają się niekontrolowane, impulsywne.

Należy sądzić że przyszłe pole walki bardzo silnie oddziaływać będzie na psychikę i zachowanie żołnierzy. Wśród nich oczywiście to wybuch jądrowy z jego efektami świetlnymi, dźwiękowymi i silną falą uderzeniową. Długotrwałe oczekiwanie na wybuch jądrowy może także obniżyć odporność psychiczną żołnierzy, doprowadzić ich do pasywności, jeśli nie będą w odpowiedni sposób przygotowani do wydarzeń na polu walki.

3.2. Główne kierunki psychologicznego przygotowania żołnierzy do działań w warunkach dużych obciążeń psychicznych

Przygotowanie psychiki żołnierzy do działalności bojowej na przyszłym polu walki stanowi najważniejszą część przygotowania psychologicznego. Chodzi o to, by w przygotowaniu tym wykształcić pożądane reakcje na niespodziewane i o wielkiej sile bodźce. Obejmuje również ono odpowiednio doskonałe lenie uwagi, pamięci, myślenia, uczuć i woli mimo oddziaływania tychże bodźców, niebezpieczeństwa i spowodowanego przez to napięcia psychicznego. Przygotowanie psychiczne, o czym należy pamiętać, będzie skuteczne tylko

wówczas, jeśli prowadzi się je w oparciu o przygotowanie moralno-polityczne, taktyczno-operacyjne i specjalistyczne. Nie ogranicza się ono jednak tylko do tego. O ile w wyniku przygotowania moralno-politycznego kształtują się ideowe i moralne walory żołnierza, a także mistrzostwo bojowe, to przygotowanie psychiczne kształtuje jego cechy wolicjonalne i zapewnia pojawienie się ich w walce.

W tej sferze przygotowania psychologicznego żołnierzy dostrzegamy ciągły proces zmierzający do kształtowania ich cech, jakże niezbędnych w czasie działań bojowych. Osiąga się to podczas systematycznego i uporządkowanego szkolenia, stwarzając warunki maksymalnie zbliżone do bojowych.

Przygotowanie psychologiczne żołnierzy, w zależności od celów i zadań, można uławnie podzielić na kilka kierunków:

- pierwszy kierunek obejmuje przygotowanie psychologiczne do wojny, która wymaga gotowości do niespodziewanego rozpoczęcia działań bojowych, przejścia ze stanu pokojowego na wojenny. W tym zakresie główna rola przypada kształtowaniu ideowości, uczuć patriotycznych, umiejętności orientowania się w sytuacji politycznej, wiary w zwycięstwo itp. Ogromną rolę w tym procesie spełnia zaznajamianie żołnierzy z charakterem przyszłej wojny, właściwościami teatrów działań wojennych, możliwościami nieprzyjaciela, jakością własnej techniki bojowej itp. W tego rodzaju przedsięwzięciach dużą rolę odgrywają ćwiczenia, podczas których stwarza się atmosferę zbliżoną do sytuacji bojowej;

- drugi kierunek obejmuje specjalne przygotowanie do prowadzenia działań bojowych w warunkach współczesnej wojny. W procesie takiego przygotowania kształtuje się odporność na trudy, niebezpieczeństwa, zagrożenie, słowem - trwałość psychiki. Zmierzają do tego przedsięwzięcia, które nadają wytworzonej sytuacji i napięciu żołnierzy stymulujący charakter. Obecność w sytuacjach niebezpiecznych, podejmowanie odpowiedzialnych decyzji, praca w warunkach ograniczonego czasu - wszystko to zapewnia psychiczne hartowanie żołnierza. Rzecz oczywista, że przygotowanie psychiczne żołnierzy powinno być dostosowane do specyfiki każdego rodzaju sił zbrojowych i rodzaju wojak, uwzględniać właściwości i charakter zadań stawianych pododdziałom, oddziałom i związkom taktycznym;

- trzeci kierunek stanowi przygotowanie psychologiczne uwzględniające konkretne zadanie - daną walkę, przejście morzem, pełnienie dyżuru bojowego itp. Przygotowanie to ma na celu podniesienie aktywności funkcjonalnej, pobudzenia odwagi, wydajności w konkretnym przedziale czasu. Realizuje się to poprzez zwiększanie poczucia odpowiedzialności, należytą organizację, trenowanie czynności na różnego rodzaju symulatorach, makietach, modelach, w terenie itp. Ważną rolę tutaj spełnia również

doskonalenie i odtwarzanie nawyków;

- na czwarty kierunek przygotowania psychologicznego składają się przedsięwzięcia realizowane w toku wykonywania zadań, sprzyjające zachowaniu sił fizycznych i psychicznych, wnoszące odprężenie psychiczne w napiętej sytuacji. Uzyskuje się to przez należyte przestrzeganie planów, łączenie pracy z odpoczynkiem, zabezpieczenie materiałowe i utrzymywanie kontaktów informacyjnych. Decydującą rolę w tym przypadku spełnia ciągłość kierowania i dowodzenia podwładnymi;

- wreszcie piąty i ostatni kierunek przygotowania psychologicznego, to przedsięwzięcia realizowane po wykonaniu zadania. Zmierzają one do ułatwienia szybkiego odzyskania sił fizycznych, wytrwałości, odporności, usuwania depresyjnych wpływów niepowodzeń itp.

3.3. Możliwości zmniejszenia negatywnego wpływu czynników sytuacji bojowej

W przyszłych działaniach bojowych najsilniejszy wpływ na psychikę żołnierzy wywierać będzie ogniowe oddziaływanie nieprzyjaciela, użycie przez niego przede wszystkim broni jądrowej. Jeśli chcemy mówić o psychologicznym przygotowaniu żołnierzy do działań na przyszłym polu walki, to ten czynnik przede wszystkim należy wziąć pod uwagę.

Znaczna część żołnierzy, psychicznie nie przygotowanych, może odczuwać napięcie, niewiarę we własne siły jeszcze przed pojawieniem się realnego niebezpieczeństwa, o czym należy zawsze pamiętać. Nie wskazane również jest wyolbrzymianie skutków tego rodzaju napięcia. Silne obciążenie psychiczne może być przewycięzione przez aktywną działalność związaną z przygotowaniem się do działań bojowych. Dzięki temu następuje przeniesienie uwagi z tego, co jest lub wydaje się być niebezpieczne, na wykonywanie realnych zadań. Dla pokonania uczucia bojaźni, trwogi, ogromne znaczenie ma także rozumienie przez każdego żołnierza, że wykonywana przez niego czynności zapewniają mu ochronę przed skutkami uderzeń broni jądrowej. Dobra znajomość swoich obowiązków, mistrzowskie opanowanie sprzętu, wzajemna pomoc, znajomość taktycznych sposobów działania nieprzyjaciela i możliwości jego broni - wszystko to stanowi wewnętrzne, psychiczne oparcie żołnierza, pomagające mu prawidłowo ocenić daną sytuację, podejmować decyzje i kierować swoim postępowaniem.

Znacznie silniejsze oddziaływanie na psychikę żołnierza będzie miało użycie nowoczesnej broni przez nieprzyjaciela. Żołnierze nie przygotowani, znajdujący się poza zasięgiem czynników rażenia wybuchu jądrowego, mogą utracić panowanie nad sobą i utrudnić wykonanie zadania bojowego. By tego

uniknąć należy w takiej sytuacji zapewnić im odpowiednie przygotowanie. W tym celu powinni oni umieć, na podstawie oznak zewnętrznych, określać rodzaj i charakter zastosowanych przez nieprzyjaciela środków bojowych. W przypadku wybuchu jądrowego jednym z oznak jest oślepiający błysk. Błysk jest także sygnałem do schronienia się w ukryciu przed falą uderzeniową. Na wybuch jądrowy wskazuje także powstający obłok w kształcie grzyba, szybko wznoszący się do góry. Na podstawie jego koloru można określić rodzaj wybuchu i podjąć odpowiednie czynności.

W celu szybkiego reagowania na użycie środków jądrowych i podjęcia we właściwym czasie niezbędnych kroków dla ochrony przed rażącymi czynnikami należy:

- znać promień działania i stopień rażenia stosowanych na polu walki rodzajów uzbrojenia, w tym głównie broni jądrowej;
- znać właściwości obronne ukryć naturalnych i sztucznych;
- posiadać przyswojone nawyki dotyczące ochrony przed współczesnymi środkami napadu /wykorzystanie ukryć i indywidualnych środków ochrony/.

Od żołnierzy należy wymagać przede wszystkim opanowania tych wiadomości, które pozwalają właściwie oceniać stopień niebezpieczeństwa i wyciągać wnioski co do najbardziej racjonalnych działań umożliwiających uniknięcie go. Można to osiągnąć poprzez systematyczne "rozgrywanie" różnych sytuacji bojowych jeszcze w okresie pokoju. Np. uwzględnianie tego, że powtórne wykonanie uderzenia jądrowego w to samo miejsce jest raczej mało prawdopodobne. Pozwala to żołnierzowi bardziej zdecydowanie przystąpić do likwidacji skutków pierwszego uderzenia i kontynuować wykonywanie zadania bojowego. Orientację w złożonych i skomplikowanych sytuacjach, przejawianie rozsądnych i właściwych inicjatyw oraz aktywne działanie uzyskuje się u żołnierzy w wyniku głębokiej znajomości taktyki działania nabytej podczas ćwiczeń i treningów. Jeśli będą oni trenowali różne warianty działania w napiętej sytuacji, to w realnych działaniach bojowych łatwiej im będzie przeciwstawić się niewidzianym zjawiskom, gdyż zostaną w pewnym stopniu przygotowani do nich pod względem psychicznym.

Niezwykle ważnym jest, by żołnierze jeszcze przed wajściem do walki znali zewnętrzny obraz współczesnego boju i wybuchu jądrowego - jego wymiary, kolor, jasność błysku, kształt i rozmiary obłoku, właściwości dźwięku, wygląd wybuchu z różnych odległości itp. Im dokładniejsze będzie wyobrażenie o wybuchu, tym najprawdopodobniej mniej oszałamiające wrażenie wywrze on na polu walki. Do zobrazowania tego zjawiska można wykonać różne makiety, kolorowe tablice poglądowe, środki pozorujące itp.

Nowym czynnikiem towarzyszącym wybuchowi jądrowemu jest promieniowanie

radioaktywne i promieniotwórcze skażenie terenu. Świadomość występowania tego zjawiska i jego skutków będzie silnie oddziaływać na psychikę żołnierzy, a tym samym utrudniać ich przygotowanie do działań w warunkach niebezpieczeństwa promieniotwórczości. Uwarunkowane to jest następującymi przesłankami:

- po pierwsze, wszyscy żołnierze znają skutki promieniowania, choroby popromiennej i trudności leczenia;
- po drugie, promieniotwórczości nie można wykryć za pomocą organów zmysłu. Powoduje to rodzenie się uczucia trwogi, niepokoju i może wywołać większe napięcie nerwowe niż sam wybuch jądrowy.

Przygotowaniu do działań w powyższych warunkach sprzyja poznania przez żołnierzy fizycznych właściwości promieniowania przenikliwego, zaufanie do środków i sposobów chroniących przed nim. Aby wykryć i określić stopień promieniotwórczego skażenia terenu, broni, sprzętu bojowego czy samego siebie musi posługiwać się odpowiednimi przyrządami lub korzystać z danych rozpoznania, które otrzymuje od dowódcy. Dlatego już w okresie pokojowym żołnierze muszą być przekonani o niezawodności środków i o należytym przygotowaniu pododdziałów rozpoznania promieniotwórczego i chemicznego, a także o wysokim poczuciu odpowiedzialności dowódcy za ich bezpieczeństwo.

W procesie psychologicznego przygotowania żołnierzy do działań w warunkach skażeń promieniotwórczych trudno jest stworzyć sytuację zblizoną do rzeczywistej, dlatego należy odwoływać się do ich wyobraźni. W celu wyrobienia tej wyobraźni wykorzystuje się zazwyczaj pomoce poglądowe, środki pozoracji, komory gazowe itp.

By kształtować właściwą reakcję żołnierzy na zagrożenie promieniowania należy systematycznie stwarzać "sytuacje promieniotwórcze" podczas najęd terenowych i ćwiczeń. Pozwoli to żołnierzom uświadomić sobie, że rozpoznanie skażeń jest prowadzone systematycznie i o groźącym im niebezpieczeństwie zostaną powiadomieni we właściwym czasie.

W warunkach działań bojowych ważnym przedsięwzięciem, zmniejszającym negatywny wpływ czynników walki na stan psychiczny żołnierzy i na ich reakcje, jest zwalozanie zwyżlonych wiadomości przez nieprzyjaciela o skażeniach obiektów, odcinków terenu itp. Rzecz oczywista, że takie informacje oddziałują ujemnie na stan osobowy i mogą wywoływać bardzo niekorzystne zjawiska, jakim jest strach i panika.

Mówiąc o psychologicznym przygotowaniu żołnierzy do działań na przyszłym polu walki należy również pamiętać o innych środkach /napała, broń chemiczna, bakteriologiczna i inne/, jakie nieprzyjaciel może zastosować. Chodzi również i o to, aby wytrzymać nacisk psychiczny podczas ataku

czołgów, prowadzenia ognia przez artylerię, wykonywania uderzeń z powietrza, uderzeń raketowych itp.

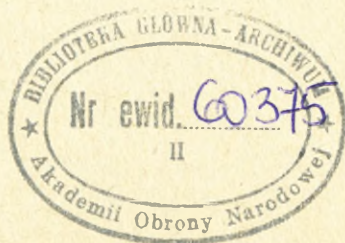
Reasumując dotychczasowe rozważania należy odnotować, że walka zbrojna jest podstawowym i finalnym elementem całej działalności wojska, do której muszą być przygotowani wszyscy żołnierze biorący w niej udział. Posiada to ogromne znaczenie, gdyż ewentualne przyszłe działania bojowe prowadzone będą w warunkach szczególnie trudnych, wymagających dużej odporności fizycznej i psychicznej. Działaniom tym towarzyszyć będą określone odczucia psychiczne żołnierzy, które albo będą mobilizować ich do jak najlepszego wykonywania zadań, albo obniżyć zdolność bojową, a niekiedy całkowicie paraliżować. Dlatego psychologiczne przygotowanie całych stanów osobowych do działań bojowych, szczególnie w sytuacjach trudnych, posiada ogromne znaczenie.

Wszelkie zjawiska psychiczne zaprezentowane w niniejszym skrypcie, jakkolwiek odnoszą się do wszystkich żołnierzy biorących udział w walce zbrojnej, kierowane są szczególnie do dowódców oddziałów i oficerów sztabu.

BIBLIOGRAFIA

1. Le Bon, Psychologia tłumy, PWN, Warszawa 1986.
2. J. Cendrowski, S. Swebocki, Psychologia walki i dowodzenia, MON, Warszawa 1973.
3. J. Ekel, J. Jaroszyński, J. Ostaszewska, Mały słownik psychologiczny WP, Warszawa 1965.
4. S. Konieczny, Panika wojenna, MON, Warszawa 1985.
5. S. Konieczny, Z. Wieczorek, Psychologia i pedagogika wojskowa, cz. I WAT, Warszawa 1971.
6. J. Kaczmarek /red./, System obrony państwa w warunkach obowiązywania stanów wyższej konieczności, ASG, Warszawa 1987 r.
7. P. Przewłocki, Podstawy wychowania wojskowego, Psychologia i pedagogika wojskowa, Warszawa 1978.
8. M. Ropiel, Czołgi ruszyły na zachód, MON, Warszawa 1964.
9. Regulamin Walki Wojsk Lądowych Sił Zbrojnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, cz. I /dywizja, pułk/, MON, Warszawa 1985.
10. D. Wołkogenow, Wojna psychologiczna, MON Warszawa 1986.
11. A.S. Żeltow /red./, Żołnierz i wojna, MON, 1973.

ASG WP nr 1645/WW

1307

